

Др. І. Витанович.

Середньовічні монастирі в наших Карпатах.

Ця стаття є одним розділом з більшої праці: „Карпатські провали“, з якої часть видрукована в „Меті“ ч. 00.

Про середньовічні монастирі в наших Карпатах маємо кілька джерельних згадок. Про їх існування свідчать також сліди, що залишились в топографічних назвах. Відтворити їх історію важко, бо джерельні згадки про них досить скупі. Знаємо дещо про їх господарську діяльність, але про їх культурно-місійну працю майже нічого. Були вони мабуть переходовими стаціями в дорозі на Атос. Згадується про це й у нашій літописі (під р. 1255 і 1262). Войшелк, син лит. князя Мендовга, зрікся свого уділу в користь свого швагра Шварна Даниловича й прийшов до Галича, рішений посвятитися чернечому життю. З Галича вибрався він до монастиря в Полонині, де ігуменом був якийсь Григорій. Там по трьох літах складає чернечі обіти й хоче йти дальше на святу гору. Король Данило порозумівається з угорським королем, щоби забезпечити йому дорогу через Угорщину. Але не дійшов на Атос, бо по дорозі натрапив на заворушення в Болгарії й мусів вернутися. Не знаємо нічого ближче про монастир у Полонині, трудно навіть сказати, чи був він по цей чи по той бік гір.

Монастирями опікувалися князі й гостили в них часто.

1240 р. монастир Богоматери в Синевідську гостив Данила в переїзді з Угорщини до дому. Людність, що втікала тоді перед татарами, шукала теж прибіжища в тому монастирі. Був він мабуть славний в околиці, відпочивали в ньому правдоподібно частіше в дорозі князі та купці, що переходили гори. За гостину й відпочинок віддячувалися подорожні монастиреві щедрими дарами. При таких нагодах не занебували мабуть ченці й своєї культурно-місійної праці. Такий монастир був правдоподібно у тих часах у нинішньому селі Манастирець (коло Ліска) при дорозі зі Сянока на Угри.

Своїми початками сягають також тих часів монастирі в Лаврові і Святоспасівський на дністровій дорозі в напрямі ужоцького провалу. Недалеко від них старий монастир в Угерцях на південь від Самбора, коло Дрогобича є нині села Монастир Лішнянський і Монастир Дерезицький, на південь від Стрия Манастирець. Печери в Уричу, Розгірчу й Бубнищу зберігають досі сліди монашого там життя. Гошівський монастир існує вже в XVI ст.¹⁾

Монастир у Перегінську повстав ще в княжих часах²⁾.

На північ від Рожнітова є село Підмонастир, а на південний захід місцевість Спас, в околиці Надвірної — Манастирчани, недалеко руїни Скиту Манявського. Пістинь знаний давніше під

¹⁾ Źródła Dziejowe XVIII, стор. 271.

²⁾ Ibid.; порівн. також згадку про нього в „*Matricularum Regni Poloniae Summaria*“ записка ч. 1304.

назвою Пустинь, а недалеко в селі Шешорах Урочище, зване Манастириськом.

З документу з 1424 р. знаємо монастир у Косові (нині там передмістя Манастирське). Кн. Свидригайло надає Максимові alias Владові Дорогосинові село Косову з монастирем на ріці Рибниці в снятинській волості і на ріці „Черемошній“ дві поляни Березове й Жабє, з яких дань має бути складана по волоському праву від кожного кметя річно по два гроші¹⁾.

На Буковині були також численні гірські монастирі, закладані в часах перших господарів, а може ще й в часах галицьких. Найславніший Путна, знаний вже 1465 р., Гомора 1427 р. Лежать вони по дорозі зі Сучави в напрямі присліпського й роднянського провалу.

По угорській стороні зараз коло бескидського провалу є монастир Красний Брод, при дорозі до Сянок. Сягає він мабуть часів Коріятовича, який мав там вибудувати церкву і монастир та надати села Чабини, Суків і Красний брод²⁾.

Тому монастиреві мав надати угорський король Людвик село Гуменне з околицею аж під самий Бескид³⁾.

В 1360 заложив кн. Коріятович монастир св. Николая „pro monachis Ruthenis“, надає йому села „Bobonyche“ і „Lanca“ і десятину зі зборів села „Ogozwyg“⁴⁾. Мав він також заложити монастир Василян на мукачівській горі, шпиталь і костел для католиків в Берегові⁵⁾. Найчастіше подибуємо топографічні назви, що нагадують давні монастирі в мармароських горах. І так маємо монастир на північ від Гушту над Агою при дорозі на Вишківський провал, Монастир коло Тячова, Монастирєя коло Борші. Александер Востоков в описі рукописів Румянцівського Музею⁶⁾ подає хронограф кінця XVII. в., де описаний монастир у Занові: „в землі угорській, в державі пана руського, якому імя Іван, в волості Мармарошу, коло міста Сиготу в горах полонських, над рікою Уель, поміж тими великими ріками і горами стоїть монастир, званий Занів, а в нім церква св. Вознесення і 300 братії. Добра в них паша, сіють просо на кашу... живуть в горах, а овець тримають 1000 і т. д. Опис і економічний стан того монастиря свідчать, що початки його сягають давніших часів. Місцевості Занова, на карті не можна найти, лише в тій околиці є кілька назв. топогрф. „Монастир“. Монастирі наші на південних схлонах гір щораз більше були випирані католицькими орденами, поселюваними угорськими королями. Цистерси й Хрестоносьці сиділи в околицях Бардйова, Темплярїї німецькі від початків XIII. в. вже є в Мармарошині. Недалеко Землина в Ле-

¹⁾ Порів. Stupnicki, O monetach halcko-ruskich 154.

²⁾ Влад. Терлецкій, Описаніє монастиря краснобродського, Лит. Сборн. 1870. ст. 23—5.

³⁾ Ibid. 26.

⁴⁾ Fejér IX, 196-8.

⁵⁾ Шараневич, Rzady Władysława Opolczyka na Rusi. Bibl. Ossol. IV. (1864) ст. 286—7.

⁶⁾ СПб. 1872, ст. 766 Nr. CCCCLVII — порів. Наук. Сборн. Львів. 1865. ст. 53.

лесові монастир Премонстрантів, зложений на самім початку XIII. в.), дуже скоро розгосподарився. Задержуються в нім часто угорські королі по дорозі на Галичину й надають монастиреві щораз нові посілості, так що простягаються вони далеко кругом не лише в землинськiм комітаті, але й у сусідних. Славний був той монастир з управи вина, а руські купці приїздили в ті стори ще перед заложенням монастиря, як про це свідчить фунданційний документ²⁾, яким король надає монастиреві село Залуку, cum libero foro, quod tempore regis Emerici emerat totaliter cum habitatoribus et terra, pro octuaginta duobus marcis a quibusdam mercatoribus de Ruscia venientibus“.

Монастирі, подібно як замки, повставали при виходах провалів, при дорогах і стежках, що вели через гори, або недалеко від них. Часто були вони ціллю прощ з одного й другого боку гір, до них протоптувано стежки як до одиноких осередків тодішньої духової культури. Провадили вони більші господарства, продукували на збут і започатковували в горах грошеву господарку. Для подорожних мали вони заїздні доми-гостинниці й при тій нагоді мабуть виконували свою місійну працю.

Др. Марія Струтинська.

Чужі й свої про „Богословію“^{*}).

(З приводу 10-ліття).

(Докінчення; гл. чч. 4 і 5. с. р.).

ibid. 1930 vol. XVIII—2 num. 61 (De Oriente studia et libri) стор. 236—7. Ir. Hausherr; Opera Theologicae Societatis Ucrain. IV—V. Аскетичні Твори Св. Отця Василя Вел., перекл. з грецького Митроп. А. Шептицький 1929, Львів-Léopol.

ibid. 1932 vol. XXVI—2 num. 78 стор. 170—173. (De Oriente, documenta, studia et libri). J. H. Ledit, S. J. Bulletin d'Histoire slave. Opera Gr. cath. Academiae Theologicae in lucem prodeunt sub directione Prof. J. Slipyj — Dr Jaroslav Levickyj: De exordiis praedicationis Ucrainorum, Leopoli 1930.

Augsburger Postzeitung 16 Mai 1926: Zum silbernen Bischofsjubilaum des Lemberger Metropolit. Von Hochschulprofessor Dr A. Landgraf. Bamberg.

Przegląd Powszechny Kraków 1932 Nr. 585 t. 195: Ks. J. Urban T. J.: Sprawozdanie z ruchu religijnego. Обговорює м. ін. книжку О. Й. Сліпого Греко-кат. Богосл. Академія у Львові в першiм трьохліттi свого існування (1928—1931).

The Slavonic Review, London, 1925 June Vol. IV. № 10 стор. 246/7; J. D. Stojanovič: Bogoslovia, Vol. III № 1—2, 1925. Edited by Bogoslovskie Naukove Товариство. Lviv.

¹⁾ Fejer III, 1 153. ²⁾ Fejer VII, 208.

^{*}) В попередніх частинах цієї статті трапились ось такі друкарські помилки (Дзвони 1934 ч. 4): стр. 180, 6 рядок знизу: Grégorienna, має бути: Grégorienne; стр. 181, 10 р. знизу: phothographiés, м. б.; photographies; 9 р. знизу: diseiples, м. б.: disciples; 4 р. знизу: d'être, м. б.: d'être; 3 р. знизу: seulemiént, м. б.: seulement; ст. 182, 20 р. знизу: homéliés, м. б.; homélies; 3 р. знизу: Très, м. б.: Très; 2 р. знизу: lièrément, м. б.: lièremment; а в продовженню (Дзвони 1934 ч. 5): стор. 248, 14 р. знизу: Maténaux, м. б.; Matériaux; ст. 249, 12 р. згори: Siemietycki, м. б.: Sieniatycki; 22 р. знизу: publiée pour l'École, м. б.: publiée par l'École; 21 р. знизу: 1929, м. б.: 1923; 8 р. знизу: interieure, м. б.: intérieure.